

BARBARA TUCHMAN:

A DISTANT MIRROR; THE CALAMITOUS 14TH
CENTURY. 677 p.

/ Távoli tükör; A szerencsétlen 14. század./
Macmillan, 1979. London.

Az 1912-ben született amerikai történész nő újkori tárgyú művei után /melyek közül az először 1962-ben megjelent, Pulitzer-díjas "1914 augusztus" volt a legsikeresebb/ most a középkori gazdasági és társadalmi fejlődést megtörő, számos területen késleltető válságos 14. század történetének feltárására vállalkozik.

A szerző az előszóban azt a feladatot tűzi ki maga elé közvetlen célként, hogy felderítse az 1348-50 között Európát végigpusztító szörnyű pestisjárvány társadalomra gyakorolt hatását, de nem hagyja ki vizsgálódásai köréből a 14. században élő embereket sújtó egyéb csapásokat sem, jelesen az 1315-ös hatalmas éhínséget, amely szintén egész Európában éreztette hatását, a "fekete halál" újabb és újabb megjelenését, a pusztító háborúkat, a felkeléseket és az egyházszakadást. Tehát nem kevesebbre vállalkozik, mint a 14. század válságának végigkísérésére, kitekintve a válság 15. századi folytatására és arra, hogy az új utakat kereső Európa milyen módon lábalt ki a krízisből és találta meg a korábbi virágzás meghaladásának útját és lehetőségét.

Érdekes párhuzamot von a 14. és a 20. század között azon az alapon, hogy a korábbi virágzást, gazdasági expanziót és tudományos fejlődést éles csúrával megakasztja az eluralkodó rombolás, erőszak, és ezáltal hátraveti az emberiség fejlődését.

Tuchman a század eseményeit egy francia főnemes életén keresztül mutatja be, de a könyv természetesen nem Énguerrand de Coucy /1340-1397/ életrajza, hanem hatalmas történelmi panoráma, amely döntően ugyan Nyugat-Európa történetére koncentrál, de kitekint egész Európa történetére / pl. egész fejezetet szentel a nikápolyi hadjáratnak .

Énguerrand de Coucy, Franciaország legkitünőbb lovagja, igen előkelő családból származott, ősei részt vettek a keresztes hadjáratokban, a család rokonságban állt a skót királyi házzal és Oroszlán Henrik herceggel. Coucy anyja Habsburg Katalin volt, ő maga pedig III. Edward angol király Izabella nevű leányát vette feleségül. Ő volt Jean Froissart, a neves történetíró patrónusa, így életéről bőségesen maradt fent adat. A szerző egyrészt ezért választotta könyve főhőséül, másrészt, mivel a század második felének minden fontosabb eseményének résztvevője volt, személye alkalmas arra, hogy rajta keresztül végigkövethessük a jelzett időszak politikatörténetét. A szerző azonban nem ragaszkodik mereven Coucy-hoz; a főhős születése előtti időszakról /1340 előtt/ igen alapos áttekintést nyújt, kitérve Szép Fülöp központosítási kísérletére, a korabeli Európa gazdasági fejlettségére, földrajzi munkamegosztására, a lovagság kezdődő válságára, a korabeli világrépre, társadalomelfogásra és eszmei áramlatokra. Rámutat Franciaország nagyhatalmi helyzetére, amit jelez a pápák avignoni "fogsága". Ezután elemzi azokat az okokat, amelyek a vitágtörténelem leghosszabb háborújának, a százéves háború kirobbanásához vezettek. A gazdasági okokat tartja döntőnek; Anglia számára fontos volt a Guenno-be irányuló gyapju- és textílexport, valamint az onnan jövő bor-import és az ezekkel összefüggő magas vám-tételek, amelyeket a nagyobb bevételekre törekvő francia központosít-

tott monarchia megakart szerezni. A másik ütközőpont Flandria, amely a középkori textilipar centruma, és amely szoros kapcsolatokat tartott fenn az itáliai bankházakkal és az egyelőre csak nyersanyagokat szolgáltatató Angliával. A flamand nemesség és Louis de Nevers flamand gróf franciabarát volt, de a kereskedők és a munkások a megélhetést, hasznot jelentő angol kapcsolatok fenntartása mellett fgláltak állást. Ezt jelzi a háború első szakaszában Jacob van Artevelde franciaellenes felkelése /1339/ és szövetsége az angolokkal /1340/. A háborús ürügy az volt, hogy III. Edward angol király - aki a mai Franciaországhoz tartozó birtokokkal is rendelkezett - megtagadta a francia király által követelt hűbéri eskü letételét, és magát nyilvánította francia királynak.

Terjedelmi korlátok miatt nem bocsátkozhatom a háború részletes elemzésébe, bár az olvasó ezt Tuchman könyvében pentről pontra végig kísérheti. Az eseményekkel párhuzamosan bemutatja a korabeli harcmodort, fegyvereket, a hadviselés kezdődő átalakulásának okait. A hadviselés első szakaszát a pestisjárvány zárja le.

1347 októberében a Kínából jövő kereskedő hajók futnak be Messinába haldoklókkal a fedélzeten. Ők hozzák be Európába minden idő legszörnyűbb járványát, a bubópestist, amely egész Európában pusztított, de a legsúlyosabb csapást Nyugat-Európára mérte, ahol a lakosság egyharmadának pusztulásával számol a tudomány. A városokat, ahol a lakosság kis területen kezdetleges higiéniai viszonyok között élt, jobban sújtotta a járvány, mint a vidéket. Európában már 1346-ban híre ment egy hatalmas járványnak, amely az akkori feltételezések szerint Kínából indult el. A valószínűbb az, hogy valahonnan Közép-Ázsiából terjedt el a kór. A kortársak isten büntetéseként fogták fel, bár a járvány első szakaszában /1348 tava-

szán / a primitív középkori ember a régi ellenséget, a zsidókat tette felelőssé a járványért, és ez sok helyen pogromokhoz vezetett. Később a leprásokat gyanúsították a kutak megmérgezésével. A temetetlen halottak csak növelték a járványveszélyt. Az egyetlen védekezési eszköz a karantén volt, mint ahogyan az a korabeli irodalomban is megjelenik /Boccaccio Dekameronja/. Az emberiségen erőt vevő kétségbeesés önostorozó flagelláns eretnekmozgalmak kialakulását is maga után vonta.

Bár a szerző a pusztásodás fogalmát nem használja, magát a folyamatot bemutatja, hangsúlyozva, hogy a pusztásodás korántsem egyedül a járvány következménye, hanem az csak felgyorsított egy korábban elindult folyamatot. A közvetlen következmény az árak, különösen az élelmiszer árak ugrásszerű emelkedése volt /Franciaországban 1350-ben a gabona ára 400 %-kal haladta meg a járvány előtti szintet/.

A könyv legértékesebb részei az angol és francia fejlődés metszetét nyújtó fejezetek. A 7.fejezet "A lefejezett Franciaország" címen a polgárság első kísérletét idézi fel arra, hogy az alkalmatlannak bizonyult királyi hatalom és nemesi vezetés helyett megkísérelje az ország megmentését a király fogságba esése utáni válságos helyzetben / Étienne Marcell mozgalma/. "A felbolydult Anglia" /14. fejezet/ az 1376-os "Jó Parlament" időszakát mutatja be. Az országgyűlés a király által kért adó megszavazása előtt 146 jogsértésre kért orvoslátot, valamint követelték, hogy ezen túl évenként gyűljenek össze. A főrendi testület egy részének leváltását sikerült ugyan elérni, de mert a végrehajtás biztosításáról nem gondoskodtak, a parlament szétoszlása után a király a leváltott főurakat pozíciójukba visszahelyezte.

Magyar szempontból a legérdekesebb a nikápolyi hadjárat részletes leírása, noha a szerző nem mentes a tévedésektől és a durva egyszerűsítésektől, általánosításoktól. A hadműveletek leírásakor az erdélyi és havasalföldi csapatokat mintegy egy kalap alá véve híbbéres csapatokként említi, akik vonakodtak harcolni ///. Magyarországot a következőképpen jellemzi: "Magyarországot magyar nemesekből, bemszülött // / parasztokból és német bevándorlókból foltozták össze // /, akiket még nem érintett a nyugati szellem // /, és akik kifejlesztették a városokat, de szokásaikban idegenek maradtak, akárcsak Csehországban és Lengyelországban." // / Kiemelések tölem/ Ha ezektől az erősen vitatható megállapításoktól eltekintünk, a hadjárat leírása igen alapos és valószínű. Egyetérthetünk azzal is, hogy a vereség egyúttal a lovagi hadviselés kudarca és bukása is volt.

A válság nem ért véget a századdal. A százéves háború tovább pusztította Franciaországot, Európa lélekszáma 1440 körül érte el mélypontját, a felhalmozódó energiák az Új Világ felé találnak majd levezetésre a portugál és spanyol gyarmatosításban. Ez a könyv végső konkluziója.

Megnehezíti a könyv használatát a lábjegyzetek hiánya, jól segíti az eligazodást viszont a gazdag bibliográfia, amely kiterjed a forrásokra és feldolgozásokra /főként angol, francia és latin nyelvűekre/, valamint a hibátlan névmutató.